O’zbekiston Respublikasi Oliy va O’rta maxsus ta`lim vazirligi

Namangan davlat universiteti

TARIX FAKUL’TETI
JAXON TARIXI
KAFEDRASI

«HARBIY SAN’AT TARIHI»
fanidan

O’QUV-USLUBIY

QO’LLANMA

Namangan – 2010

Ma`ruza №1

Mavzu: Qadimgi xalqlarning harbiy san`ati.

Reja:

1. Harbiy demokratiya.
2. Urushlar va harbiy san`atning vujudga kelishi.
3. Harbiy qurolli kuchlarni va harbiy tashkilotlarni vujudga kelishi.
4. Qadimgi xalqlarning harbiy strategiyasi va taktikasi.

Asosiy darslik va qo'llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 1999.

2.Karimov I. A. YUksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.

3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.

4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.

5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.

6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.
3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996
4. Nuriddinov Z. R. G'arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Cemyonov V. F. O'rta asrlar tarixi. M. 1961.
6. Nersiyants V. S. Politicheskie ucheniya Drevney Gretsii. M., 1979.
7. Kumanetskiy K. Istoriya kul'turo` Drevney Gretsii i Rima. M., 1990.
8. Antichnaya kul'tura. Slovar'-spravochnik. M, 1995.

Insoniyat taraqqiyotining ilk bosqichi bu - ibtidoiy jamiyat tizimi ekanligi hech kimga sir emas. Dastlabki odamlarning asosiy mashg'uloti terib-termachilik bilan shug'ullanishdan iborat bo'lgan.

Ko'rilayotgan davrning eng asosiy xususiyati, jamoa bo'lib yashashdir. CHunki, bir kishi olovni saqlashi, himoyalashi mumkin emas edi. Dastlabki mehnat va himoya quroli uchi o'tkirlangan tayoqdan iborat bo'lgan.

Ming yillar davomida mehnat qurollari takomillashib bordi. Tosh bolta, cho'qmor, tosh otar qurollar kashf etildi. Turmush tarzining asosiy ko'rinishi yirik hayvonlarning ovlash va

baliqchilikdan iborat bo’lgan. Ov vaqtida hamjihatlik bilan harakat qilish takomillashib borgan. Ov usullari ham asta-sekinlik bilan takomillashib, qopqon qo’yish, o’rab olish va ommaviy ov qilish rivojlanib bordi. Ibtidoiy jamoa tizimida insonlar birga ov qilib, uy qurib yashash bilan birgalikda turli masalalarni birgalikda xal qilishgan. Ayrim holllarda qonli qasos olishgan, qotillik kamdan-kam hollarda yuz bergan. Sababi ibtidoiy jamoa tizimida mulkiy tengsizlik va mulk tushunchasi bo’lmaganligi bois harbiy harakatlarga ehtiyoj bo’lmagan.

Dastlabki qurolli to’qnashuvlar.

Ov qurollari, jumladan, o’q va yoyning takomillashuvi ulardan foydalanishning yaxshilanishi, asta sekinlik bilan indivudiallikni shakillanishiga sabab bo’ldi. Mehnat taqsimoti natijasida ish sifati va unimi oshdi. Oqibatda extiyojdan ko’ra ko’proq maxsulot etishtirish boshlandi. Bu esa bir kishi ikkinchi odamni ekspulatatsiya qilish imkoniyati yuzaga keltirdi. Bu esa o’z navbatida tenglik tushunchasini darz ketishiga sabab bo’ldi. Bu o’rindi shuni ta`kidlab o’tish joizki, qurolli to’qnashuvlar vaqtida qa`tiy qonun - qoidalarga rioya qilishgan.

1) Hujum to’satdan amalga oshirilishi ta`qiqlangan, chunki avval muzokara olib borilgan.

2) To’qnashuv oldindan kelishib olingan joyda bo’lib o’tgan. Jang quroli tomonlarning kelishuviga asosan tanlangan.

3) Ko’p hollarda tomonlar kelishmovchilikni bartaraf etish uchun tanlangan jangchilarni yakkama-yakka kurash uchun chiqarishgan.

Agar jang boshlangudek bo’lsa, kamon va nayza otishgan. Jang birinchi qon to’kilguncha davom etgan. Ko’p odam yo’qotgan odam o’zini engilgan deb hisoblagan. Jang o’ta darajada qonli va dahshatli tus olmagan. Asirga olinganlar qimmatli xisoblanmagan, aksar hollarda ularni qabila a`zosi sifatida qabul qilishgan yoki qo’yib yuborishgan. Ayrim hollarda o’ldirishgan. Tomonlar imkon darajasida tinch yo’l bilan masalani hal qilishga intilishgan. Buning uchun obro’li honadon vakillaridan birini qimmatbaho sovg’alar bilan jo’natishgan. Agarda bu usul bilan majaro hal bo’lmasa, qasoskor tomon hujum qilgan. Hujumda barcha voyaga etgan erkaklar ishtirok etishgan. Odatda hujumlar asosan tunda amalga oshirilgan. Himoyalanayotgan tomon barcha jangchilari bilan bir o’tovga kirib, hujumni bartaraf etish uchun tayyorlangan mol-mulk va ayollar, bolalar, keksalar turgan o’tovlarni himoya qilishmagan. CHunki, ularga hujum qilish umuman mumkin bo’lmagan. Odatda hujum tonggacha davom etgan. SHundan so’ng himoyalanayotgan tomonlar qurbonlar sonini sanashgan. Agarda ularni talofati hujum qilganlarnikidan kam bo’lsa, kelishmovchilik bartaraf etilgan deb xisoblangan. Aksincha bo’lsa, himoyalanganlar huddi shunday hujum o’tkazganlar. Bunday janglar dengizlarda, baliq ovida ham uchrab turgan. SHuning uchun qayiqlarning old qismida kamon o’qlaridan himoyalanish uchun moslamalar mavjud bo’lgan.

Ishlab chiqarishning o'sishi jamiyatning tuzilmasini o'zgarishiga sabab bo'ldi. Natijada alohida saylangan odamlar toifasi yuzaga keldi. Saylovlarda barcha voyaga etgan ayol va erkaklar ishtirok etishgan. Saylangan yo'lboshchilar boshqa qabila a`zolarini majburlash huquqiga ega bo'lmaganlar.

Oqsoqol va harbiy yo'lboshchilar qabila kengashini tashkil qilganlar. Qabila kengashida muhokama etilayotgan masala bo'yicha barcha ishtirok etishi mumkin bo'lgan. Qaror faqatgina barcha rozi bo'lgandan so'nggina qabul qilingan. Qabilalar aro munosabat ham aynan shu kengash yig'ilishida xal qilingan. Bu xolatni biz irokez, atstek va shimoliy Amerika, German, YUnon va Slovyan qabilalarida ko'rishimiz mumkin. Qo'shni qabilalarga hujum qilish va himoyalanish ixtiyoriy tarzda amalga oshirilgan. Bunday jangovor harakatlar uchun jangchilar qabilaning iqtidorli a`zolaridan jangovar raqs orqali tanlab olingan jangovor harakatga, raqsga raxbarlik qilgan odam tayinlangan. Agarda jangda bir necha guruh ishtirok etsa, bu guruhlarni yo'lboshchilarini ittifoqi tomonidan boshqarilgan. Harbiy harakatlar uchun qabilalar kengashining roziligi shart bo'lmagan. Ma`lumotlarga ko'ra bunday harakatlarda ishtirok etuvchi jangchilar soni 100 kishidan ortiq bo'lmagan. Jangchilarni yuk xaltasida, gurunchli un va qovurilgan don bo'lgan. Safar vaqtida ovqat ov maxsulotlari va baliq qo'shilgan.

To'satdan hujum odatda tongga yaqin amalga oshirilgan. SHunday ta`sodifiy hujumlarning oldini olish maqsadida odamlar himoya inshootlarini qurishni boshlaganlar. Dastlabki himoya inshootlari sodda ko'rinishda bo'lib, qarorgohlarga kirishda zaharli sim va tikonlar bilan o'ralgan, o'ralar qazib yaxshilab berkitilgan. Asta sekinlik bilan himoya inshootlari ham takomillashib axolini yashash hududlari su`niy to'siq va suv to'ldirilgan xandaqlar bilan o'rala boshlagan. Bu holat o'z navbatida hujum va himoya uslublarini o'zgarishi va takomillashiga ta`sir ko'rsatgan. Ko'rilayotgan davrda qabila boshlig'ining mavqei oddiy fuqaronikidan u qadar yuqori bo'lmagan. Qabila boshlig'i boylik birligiga ko'ra saylanmagan, balki jasurlik, mardlik, ishbilarmonlik kabi xususiyatlariga qarab belgilangan. Qabila boshlig'i boshqaruvda asosan urug' manfaatlari nuqtai nazaridan ish yuritgan, shu bois ko'pchilikning fikrini inobatga olishga majbur bo'lgan. Agarda qabila boshlig'i o'z mavqeini yo'qotsa, uning o'rniga boshqa kishi tayinlangan. Vaqt o'tishi bilan harbiy harakatlar endi boylik orttirish, o'zgalar mulkini qo'lga kiritishga yo'naltirilgan. Bu esa o'z navbatida yangi boshqaruv shaklini yuzaga keltirgan. Bu harbiy demokratiya edi. Xalq yig'ini, oqsoqollar kengashi va harbiy lashkarboshi, harbiy demokratiya boshqaruv organi xisoblangan. Natijada oddiy axolida alohida istiqomat qiladigan maxsus jangchilar bo'linmalari yuzaga keldi. Bu dastlabki muntazam harbiy Mashg'ulotlar bilan shug'ullanuvchi askarlar bo'linmasi edi.

Tabiiyki ishlab chiqarishda sifat ko'rsatgichining oshishi o'z navbatida jangovor qurol yarog'larning takomillashishiga olib keldi. endi askarlar ichki qismiga temir qoplangan uzun

nayza, dastlab sanchishga keyinroq chopishga moslashgan qilich, metal plastinalar bilan qoplangan qalqon bilan qurollana boshladilar. Jang olib borish uslubi ham o’zgarib tobora jiddiylashib borgan. Jang avval o’q otar qurollar bilan boshlanib keyin qo’l jangiga o’tilgan.

Mulkiy tabaqalanish natijasida askarlar o’rtasida ham tabaqalanish yuz bergan. Bu xolat asosan askarlarning qurol yarog’larida yaqqol ko’zga tashlangan. Boy askarlar yaxshi qurollanib, ot qo’lga o’rgatilgandan so’ng jang aravalaridan foydalanishgan. Jang avval boylardan iborat otliq qo’shin va kambag’allardan iborat piyoda qo’shin kirgan. Bundan biz dastlabkt ikki turdagi qo’shin ikki turdagi qo’shin taktik uslubni ko’rishimiz mumkin. Ko’rilayotgan davr jang uslubini ta`savvur qilish uchun Gamerning «Illiada» dostonidagi Troya urushini ko’rishimiz mumkin. Qadimgi davrlarning qo’shin tarkibi aholining ho’jalik shakliga qarab shakillangan. Agar aholini asosiy mashg’uloti dehqonchilik bo’lsa qo’shin asosan piyodalardan iborat bo’lgan. Xindlar fillardan keng faydalanishgan. Asta sekinlik bilan harbiy askarlarning huquq va majburiyatlari aniqlangan. Keyinroq harbiy holat bo’yicha qonunlar majmuasi shakillandi. Qadimgi Misr davlatida dastlabki himoya qal`alari bunyod etila boshlandi. Ilk qal`alalar turli ko’rinishda, doira, to’g’ri to’rtburchak ko’rinishida bo’lgan. Vaqt o’tishi bilan harbiy flot shakillana boshladi. Harbiy kemalar harbiy harakatlarda keng qo’llanila boshlagan. Harbiy harakatlar vaqtida imkoniyatlarni kengaytirish uchun keng ko’lamda yo’llar bunyod etildi. Yo’llarda aloqa markazlari bunyod etildi. Bu yo’llar nafaqat harbiylar balki, savdo sotiqni taraqqiy etkazishga hizmat qildi. Bu o’z navbatida mamlakatlar o’rtasida madaniy aloqalarning rivojlanishiga olib keldi.

Ma`ruza №2

Mavzu: Feodalizm va feodal urushlar davri.

Reja:

1. Feodal jamiyati harbiy tashkilotlarini xususiyatlari.
2. Feodalizm davrida harbiy san`at va uning rivojlanishi.
3. Davlatlarning siyosiy tizimidagi o’zgarishlarning qurolli kuchlarga ta`siri.

Asosiy darslik va qo’llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo’q. T. 1999.

2.Karimov I. A. YUksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.

3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.

4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.

5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.

6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.
3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996
4. Nuriddinov Z. R. G'arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Cemyonov V. F. O'rta asrlar tarixi. M. 1961.
6. Abdunabiev A.G. Vklad v mirovuyu tsivilizatsiyu. T., 1998.
7. Abdunabiev A., Saidova M. Sto imen v vitke istorii. T., 2000.
8. Aripov M.K. Sotsial'naya utopiya kak techenie obhestvenno-filosofskoy mo`sli v Sredney Azii. T., 1989.
9. Bulgakov P.G. Jizn' i trudo` Beruni. T.YU, 1972.
10. Velikie ucheno`e Sredney Azii i Kazaxstana. Almato`. 1995.

Kishilik tarixining taraqqiy etishi jamiyatning iqtisodiy siyosiy ba`zasining tubdan o'zgarishiga sabab bo'ldi. Quldorlik tuzumi o'z o'rnini faeodal tartiblarga bo'shatib berdi. Faeodal tartiblarni o'rnatilishi turli hududlarda turlichi joylashuvi aholi turmush darajasiga qarab yuz bergan. Dastlab Xitoy va Xindiston hamda sharqiy Rim imperiyasida quldorlik tuzumi krepostnoy tuzimga aylandi. Arab, slovyan, frank, mo'g'il va ayrim xalqlar o'z taraqqiyotida quldorlik tuzumini chetlab o'tganlar. Garchi, bu xalqlarda qular mavjud bo'lgan bo'lsada, qular asosiy ishchi kuchi xisoblanmagan. Quldorlik tuzumidan feodalizmga o'tish uzoq jarayonni tashkil etgan. Dastlab qabilalar ittifoqiga asoslangan harbiy davlatlar, qabilalar o'z ixtiyorlari bilan birlashganlar. Harbiylashgan davlatning siyosiy kuchini birlashgan qabilalar zadogonlari tashkil etib, ular orasidan saylangan knyaz yoki xon boshqargan. Harbiy kuch asosini ularni shaxsiy bo'linmalari tashkil etgan. Natijda birlashgan davlatlar yuzaga keldi. Ular jumlasiga arab davlati, franklar qirolligi 6-9 asr. Qadimgi rus davlati 9-11 asr. Mo'g'illar davlati 12-13 asrlarni kiritish mumkin. Lekin bu davlatlarni qo'shini yollanma askarlar: arablarda badaviy, falloxlar; frank va slavyanlarda ozod dexqonlar; mo'g'illarda ko'chmanchi chorvadorlardan iborat bo'lganlar. Feodal tarqoqlik Evropa mamlakatlarini inqiroziga olib keldi. Bu tarqoqlik Angliyada 11 asrgacha, Frantsiyada 15 asrgacha, Rossiyada 17 asrgacha davom etdi. Bu davrda avj olgan o'zaro urushlar harbiy ish taraqqiyotiga har - xil ta`sir ko'rsatdi. Feodal tarqoqlika barham berish, markazlashgan davlat tashkil etish, isyonkor kuchlarni bo'ysindirish maqsadida politsiya va o'z davrining yangi o'q otar qurol yarog'lari bilan ta`minlangan muntazam qo'shin tashkil etilgan. Bu esa o'z navbatida harbiy kadrlar tarkibini mustahkamlash va takomillashtirishga katta

e`tibor qaratilishiga olib keldi. Feodal tarqoqlik davridagi harbiy ish tarixiga misol tariqasida slovyan xalqlarining keltirib o’tishimiz mumkin. Arab tarixchisi Al Bakri slavyan xalqlari haqida yozar ekan quydagilarni ta`kidlab o’tadi. «Bu xalq qo’rqmas va jasur agarda ular turli qabila va elatlarga bo’linib ketmaganda ularga qarshi turuvchi kuchni o’zi bo’lmas edi». Slavyan xalqlarida jangchilar yosh kategoriyasiga qarab ajratilgan va ularga yo’lboshi boshchilik qilgan. Slavyan jangchilariga xos xususiyatlardan biri bu sezilmas darajada berkinish xisoblangan. Vizantiya tarixchisi Mavriniy bu qabila jangchilarini suvda turishi xaqida quyidagilarni yozib qoldirgan. «Slavyan jangchilari suv ostiga bir necha metr tushib naycha orqali bir necha soat nafas olib sezdirmasdan tura oladilar.» Ularning asosiy quroli qilich bo’lib u keng tig’ qismi to’lqinsimon shaklda bo’lgan. Qilich ularni turmish tarziga ham ta`sir qilgan. Ota yangi tug’ilgan chaqoloq o’g’ilga qilich sovg’a qilib, sen topadigan barcha narsalar shu qilich orqali topiladi degan. Agar majoroli tomonlar hukumdor qaroridan norozi bo’lsalar hukumdor ularga «qilich xaq» iborasini ishlatgan. Bu ikki tomonni o’zaro majoroni kuch bilan hal qilishlariga aytilib, kim g’olib bo’lsa o’sha xaq xisoblangan. Slavyan qabilalari qasamni ham qilich va qalqon bilin ichganlar.

7 asrning 1-yarmiga kelib arab xalifaligi tashkil topgan. Arablar armiyasida qa`tiy tartib va intizom mavjud bo’lib, bu holat ularni jangavorlik qobiliyatiga keskin ta`sir ko’rsatgan. Ho’jalik shakliga ko’ra arab qabilalari uch guruhga bo’lingan.

1. Ko’chmanchi xalqlar - badaviylar.
2. O’troq dexqonlar - fallolar
3. YArim ko’chmanchilar.

Barcha jangchilarni ot bilan ta`minlash imkoniyati bo’lmaganligi bois piyoda askarlar ham mavjud bo’lgan. Piyoda askarlarni harakatini tezlashtirish maqsadida tuyalardan foydalanishgan. Arablarni otliq askarlarini qurollari turlicha bo’lgan. Har bir askar o’zi bilan ikkita kamon, sadog’ida 30 ta o’q bilan, temir uchli bambuk tayog’idan tayyorlangan uzun nayza, o’tkir qilich, jang boltasi 30 ta tosh olib borishi shart bo’lgan. Askarning himoya vositalari bosh kiyim va sovutlardan iborat bo’lgan. Arab jangchilari jangda ko’proq pistirma, tasodifiy hujum uslublaridan keng foydalangan. Arab halifaligi olimlari g’arb va sharq olimlari va ularning harbiy ishga doir kashfiyotlarini o’rganib, tatbiq etganlar. Arab qo’shini harbiy harakatlar vaqtida tuyalar karvoni bilan yurganlar. Bu karvonda oziq-ovqat qamal vaqtida foydalanadigan katapulta, taran kabi moslamalar olib yurilgan. Bundan tashqari arablar jangda «grek olovi»dan keng foydalanishgan. Abbosiylar hukumronligi davriga kelib, armiya takomillashib bordi, natijada muntazam qo’shin tashkil topdi. Muntazam qo’shin asosini maxsus gvardiya tashkil qilgan. YOllanma qo’shindan keng foydalanilgan. Masalan: Abduraxmon III davrida 15000 slavyan qabilasiga mansub jangchilar bo’linmasi mavjud bo’lgan.

Arab bo'linmalarining har biri o'ziga xos tarzda bir kiyim va qurolga ega bo'lganlar. Arablarning qo'shin asosini otliqlar tashkil qilgan. Otliqlar ikki gurruhga: og'ir va engil qurolliga ajralgan. Og'ir qurolli otliq qo'shin qurollari quyidagilardan iborat bo'lgan: uzun nayza, qilich, jangovor cho'qmor, jang boltasi, himoya vositalari, g'arbiy Evropa ritsarlarnikidan engil bo'lgan.

Engil qurolli otliq qo'shini yoy va ingichka uzun nayza bilan qurollangan. Piyoda qo'shin ham qurol turiga qarab ikkiga ajralgan. Og'ir qurolli qo'shin saf tortib jangga kirib, asosiy qurollari uzun nayza va qilichdan iborat bo'lgan. Engil qurollilar asosan kamondan foydalanishgan. Arablar qo'shni asosan o'nlik tizimga asoslangan. 10000 kishilik qo'shinga amir boshchilik qilgan. Arablar qo'shni harbiy harakatlar vaqtida uch qisimga;

A) Avangard B) Asosiy kuch S) Ar`ergardga bo'lingan.

Avangard engil otliq qo'shnidan iborat bo'lib, harbiy harakatlar vaqtida asosiy kuchlardan oldinda harakat qilgan. Ularning vazifasi dushman kuchlari va joylashuvini o'rganish hamda nazorat qilish bo'lgan. Asosiy kuch og'ir qurollar bilan qurollangan otliqlardan tashkil topgan. Harakat vaqtida asosiy kuchlarni ikki tomonidan kamonchi piyoda qo'shin yurgan. Qo'shinni markazida, oziq-ovqat, qurol yarog' va palatkalar yuklangan tuyalar joylashgan. Qo'shin ortidan yuradigan karvonlar bilan birga harbiy shifoxona hamrohlik qilgan. Harbiy dala shifoxonasi arablar armiyasida 9 asr boshlarida joriy qilingan. Harbiy dala gospitali o'zi bilan birga yarador askarlarni tashish uchun tuyalar, dori-darmonlar olib yurgan.

Qo'shin dam olish uchun to'xtaganda tungi qarorgoh atrofi handaq va g'ovlar bilan o'ralgan. Bu holat askarlarni qochishi va tasodifiy hujumlarni oldini olgan.

Jang boshlanganda avangard qism hujum boshlab, asta sekinlik bilan asosiy kuch tomon chekingan. Ularni ta`qib qilib kelgan dushman qo'shnini og'ir qurolli piyoda askarlar nayzalarini erga tirab qalqonlar bilan to'sib kutib olgan. Ularning ortidan piyoda kamonchilar to'xtovsiz o'q otib turgan. Arab qo'shni besh qator saf tortgan. Har bir qator har-xal nomlangan, birinchisi «tonggi it huruji», ikinchisi «yordam kuni» va uchinchisi «kechki to'lqin» deb nomlangan. Otliq va piyoda qo'shin shaxmat uslubida saf tortgan. qo'shin markazida umumiy zahira bo'linmasi joylashib, uning vazifasi bayroqni qo'riqlash bo'lgan. Ular kamdan-kam xollarda jangga kirganlar. Saf tortish jang vaqtida harbiy strategiya va taktikani amalga oshirish kabi xolatlarni takomillashtirish uchun ovdan keng foydalanilgan. Arab qo'shni mardanovor jang qilgan. Masalan: Tankred boshchiligidagi salbchilarga qarshi 1110 yilda bo'lgan jangni ko'rishimiz mumkin.

Arab qo'shnida qattiq tartib-intizomga rioya qilingan. Qo'shinni saf tortishi noma`lum mualliflar asarida keltirilishicha etti xil shaklda bo'lgan.

1. YArim oy shakli   bu safdan maqsad ikki qanot markazga nisbatan tezroq harakat qilib dushmanni qurshab olishga qaratilgan.

2. Kvadrat yoki to'rtburchak. Bu saf asosan pistirma qo'yish uchun ishlatilgan.

3. Teskari yarim oy shakli. Bunda dushman qo'shnini markazni yopib o'tish va qurshovga tushib qolmaslik uchun qo'llanilgan.

4. Romb shakli. Bu xolat askarlarni tezroq harakatlanishiga sabab bo'lishi bilan birga askarlar sonini ko'proq qilib ko'rsatish, dushmanga vahima solish uchun qo'llanilgan.

5. YArim romb ko'rinishi. Bunda eniga qarab uzun saf tortilgan.

6. Aylana shakli. Bu shakildan asosan raqib qo'shini soni bir necha marotaba ko'p bo'lgan hollarda foydalanilgan.

Arablar qo'shini o'zining tez harakat qila olishi bilan bir qatorda boshqa mamlakatlarning harbiy sohadagi yutuqlarini o'zlashtira olganliklari uchun ham o'z davrining engilmas kuchiga aylangan. Umuman olganda o'rta asirlardagi xarbiy soxada jiddiy o'zgarishlar yuz berdi. Bunday o'zgarishlar nafaqat kiyim bosh, qurol yarog', himoya inshootlariga balki taktika va strategiya sohalarida ham jiddiy o'zgarishlar yuz berishiga olib keldi.

Ma`ruza №3

Mavzu: Turk va mo'g'il xalqlarining harbiy san`ati.

Reja:

1. Turkiy xalqlarning harbiy san`ati.
2. Qo'shin ta`minoti.
3. Mo'g'illarning harbiy sohasini o'ziga hos xususiyatlari.
4. Qo'shin tuzilishi.

Asosiy darslik va qo'llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 1999.
2.Karimov I. A. YUksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.
3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.
4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.
5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.
6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.

3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996
4. Nuriddinov Z. R. G’arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Cemyonov V. F. O’rta asrlar tarixi. M. 1961.
6. Abdunabiev A.G. Vklad v mirovuyu tsivilizatsiyu. T., 1998.
7. Abdunabiev A., Saidova M. Sto imen v vitke istorii. T., 2000.
8. Aripov M.K. Sotsial’naya utopiya kak techenie obhestvenno-filosofskoy mo`sli v Sredney Azii. T., 1989.
9. Bulgakov P.G. Jizn’ i trudo` Beruni. T.YU, 1972.
10. Velikie ucheno`e Sredney Azii i Kazaxstana. Almato`. 1995.

CHingizxon boshchiligidagi mo’g’il qo’shini 1194 yildan 1206 yilgacha bo’lgan vaqt oralig’ida yapon dengizidan sariq dengizgacha bo’lgan hududlarni qo’lga kiritdi. Dastlab Xitoy qo’lga kiritilgan (1206, 1207 va 1209, 1215). O’rta Osiyoga yurish boshlashdi. 1227 yilda CHingizxon va uning o’g’li Jo’ji vafot etishdi. 1235 yilda O’rtoy quriltoy chaqirib, Koreya, Xitoy, Xindiston va Evropani bosib olish uchun harbiy safarbarlik e`lon qildi. Harbiy harakatlar chog’ida ko’rsatgan jasorati uchun, harbiylarga yuz uydan iborat axoli punkitini taqdim etdi. Bosib olingan hududlarni CHingizxon urug’lariga taqsimlab, o’g’illariga bo’lib berdi. O’z navbatida ularning asosiy vazifasi belgilangan vaqtda belgilangan miqdordagi askarlar bilan etib borishdan iborat bo’lgan. Ulus egasi ham shahzodalardan tayinlangan. Ulus ma`muriy jihatdan tuman, ming va yuzlikka bo’lingan.

Bunday bo’linish odatda to’planish mumkin bo’lgan askarlar soniga qarab ajratilgan. Bo’linma raxbarlari no’yan (xo’jayin) deb nomlangan. Xon yoki shahzoda no’yanga boshqarish uchun berilgan yorliqni, bekor qilishi yoki unga berilgan hududni tortib olishi mumkin bo’lgan. Bu o’rinda shuni ta`kidlab o’tish lozimki, jo’yon o’z qo’lidagi erkin odamning mol-mulkiga egalik qila olmagan.

Mo’g’il armiyasida askarlar ta`minoti quyidagicha bo’lgan. Bir askarga ikki yoki to’rtta ot narxi berilgan. O’nboshiga o’n askarga beriladigan haq berilgan. YUzboshiga olti o’nboshini haqi to’langan. Ayrim hollarda askarlar ja`zo tariqasida ta`minotdan maxrum qilingan. O’z navbatida ularni taqdirlash uchun sovg’a, maoshiga ustama unvon va mansab hamda ismlariga botir, bahodir so’zlari qo’shib ishlatilgan. Alohida o’rnak va namuna bo’lgan bo’linmalarga bayroq va tug’ berilgan.

Oddiy otliq askarlarining qurollari asosan kamon, 18-20 dona kamon o’qi, 10 dona kamon o’qining uchi, bolta, arra, igna, arqon va teridan tayyorlangan mesh olib yurishgan. Maxsus qism askarlari dubilg’a, qilich, kamon va ikkitadan ot olib yurishib, har besh kishi bir o’tovga birlashganlar. Bundan tashqari mo’g’illar armiyasida piyodalar bo’linmasi mavjud bo’lib, ular

harakat chog'ida otda yurishib jang vaqtida piyodaga aylanganlar. Buning sababi nishonga aniq uzish uchun bo'lgan. Piyodalarning qurollari asosan qilich, kamon va 30 dona kamon o'qi bo'lgan. Ulardan asosan qamal vaqtida keng foydalanishgan. Amir Temur keyinroq maxsus tog'larda foydalanadigan piyoda qo'shin tashkil etgan.

Mo'g'il armiyasida shuningdek zamonaviy qamal qurollari, «grek olovi»ni otuvchi moslamalarni tayyorlovchi va ishlatuvchi muxandislar ham mavjud bo'lgan. Har bir safda o'z o'rniga ega bo'lgan. O'z navbatida o'nlik, yuzlik va mingliklar ham jangovor safda aniq belgilangan joylarda turishgan. Har bir bo'linma bir-biridan farq qiluvchi kiyim, bayroq va tug'ga ega bo'lgan. Ayrim bo'linmalar ot zoti va rangiga qarab ham ajratilgan. Jang oldidan o'tkaziladigan ko'rik qa`tiy intizomga asoslangan.

Qo'shin dam olish uchun to'xtaganda, soqchilik bilan shug'ullanuvchi maxsus guruh qo'riqlovni amalga oshirgan va bu bir necha qatorni tashkil etib 3-5 kmgacha borgan.

Jang uchun odatda tekis va katta kengliklar tanlangan. Alohida e`tibor suv bor joyga qaratilgan. Jangovar safda asosiy e`tibor ikki qanot va ichki zahira kuchlariga qaratilgan. Aynan Amir Temur zahira kuchlariga jiddiy e`tibor bergan.

Jang ilg'or kuchlarni nayza va kamondan o'q uzishlari bilan boshlangan. So'ngra asosiy kuchlar jangga qo'shilgan. Dushman kuchlari zaiflashgach, zahira kuchlari jangga kiritilgan. «To'qqizinchi hujum g'alaba keltiradi»-deb ta`kidlagan Amir Temur. 14 asrning oxirlarida jang taqdirini hal qiluvchi asosiy kuch bu otliqlar hisoblangan. Sababi bu paytda hali o'q otar qurollardan keng foydalanilmagan. SHunday bo'lsada qo'shin markazlashgan holda boshqarilgan. Askarlar qatiy intizomga bo'ysunganlar. Harakat chog'ida ortda kelayatgan askar oldinda ketgan askar tushurib qoldirgan buyumni olishi shart bo'lgan aks holda jazolangan. Jang vaqtida og'ir ahvolda qolgan askarga yordam bermagan va o'z boshlig'ini himoya qilmagan askar o'lim jazosiga hukm qilingan. SHuningdek qo'shin tarkibida maxsus razvedka guruhlari faoliyat ko'rsatgan. Ular harbiy kengashga dushman qo'shini soni haqida batafsil malumot bergan. SHunga qarab jang taktikasi va strategiyasi ishlab chiqilgan. Agar g'arbiy Evropa ritsarlari jang vaqtida asosan qo'l jangiga asoslangan bo'lishsa mo'g'illar asosan kamondan o'q otishga usta bo'lganlar. mo'g'illarning jangovar safi qanot va markaz bo'ylab 9 qatorni tashkil qilgan. Markaz qanotlariga, qaraganda zaif bo'lgan. Bu holat raqib qo'shinini qurshab olishiga qaratilgan. Jang vaqtida bo'linmalar tez harakat qila olgan. Agar jang vaqtida mo'g'illar qattiy qarshilikka uchrashsa darhol ortga qaytib yondan hujum qilishgan yoki yangi kuch bilan qaytadan jangga kirganlar. Mo'g'il otliqlarining tezkor harakati talofatsiz chekinish imkoniyatini bergan. SHu boiz mo'g'illar jangda u qadar ko'p talofat ko'rmagan. Mo'g'illarning ro'parama ro'paro' to'qnashuvdan qochishlarining yana bir sababi, ularning jussasining kichikligi va otlarining evropaliklarnikiga nisbatan past bo'yligida bo'lgan. Mabodo mo'g'il qo'shini qattiq

qarshilikga duch kelsa, ortga chekinib otuvchi moslamalaridan o’q uzib, dushmanga katta talofat keltirib, xujumni qaytadan boshlaganlar. Mo’g’il qo’shini taminoti haqida so’z yuritar ekanmiz, bu o’rinda ularning o’ziga xos xususiyatlari haqida to’xtalib o’tishimiz kerak. Masalan arab qo’shinining ta`minot markazi vodiy va vohalarda joylashgan bo’lsa, mo’g’il qo’shini o’zi bilan chorvalarini olib yurgan. Askarlar o’q yoy va jang aslahalarini o’zlari tayyorlashgan. Ularning oziq-ovqati ayollar va bolalar zimmasida bo’lgan. Harbiy harakat chog’ida intizom va tartibga hamma birdek bo’ysungan. Boshqa xalqlardan mo’g’illarning harbiy taktikasi, dushmanga kamondan o’q otib tinkasini quritish bilan farqlangan. Arab xalifaligi inqirozga yuz tutgach, uning o’rniga bir necha davlatlar tashkil topdi. Bu yangi tashkil topgan davlatlarning o’zaro urushlari dastlabki vaqtda salbchilar uchun qo’l keldi. 11asrga kelib turklar bog’dodni qo’lga kiritishdi. Qisqa muddatda kichik osiyoni katta qismini qo’lga kiritishga musharraf bo’ldilar. 1329 yilda turk amiri Usmon vizantiyaga qarshi kurashib, kichik osiyoni qo’lga kiritdi. Uning o’g’li o’zini sulton deb e`lon qilib, Bursani poytaxtga aylantirdi. Turklarning qo’shinini asosiy qismini otliqlar tashkil qilgan. Turk jangchilari mahoratli kamonchi va qilichboz bo’lganlar. Turk qo’shinidi qo’riqlash va razvedka xizmati yaxshi yo’lga qo’yilgan. 1330 yilga kelib usmoniy turklar muntazam piyoda qo’shin tashkil qiladilar. Bu askarlarni yanicharlar deb atashgan. YAnicharlar qo’shin asosini tashkil qilgan. Turklar bosib olingan hududlardan bolalarni olib kelib, alohida tartib va jangovor mashqlar bilan tarbiya qilib, yanicharlar safini to’ldirganlar. Ular tarbiyasida islom dinini ta`siri katta bo’lib, ongiga g’azovot, g’ayridinlarga qarshi muqaddas urush ruhi singdirilgan. YAnicharlar piyoda kamonchilar bo’lishgan. YAnicharlar 10 likka birlashgan. Har bir 10 lik umumiy o’tov, qozon va yuk tashuvchi otga ega bo’lgan. 10 liklarni 8-12 tasi birlashib oda deb atalgan. 19 asrda turklar 66 ta oda ya`ni 5000 askarga ega bo’lganlar. Keyinchalik ularning soni 200 taga etgan. YAnicharlardan tashqari turklar otliq qo’shin sipohiylaridan ham foydalanishgan. Otliq qo’shin hujumkor taktikani amalga oshirgan. YAnicharlar asosan himoyaviy taktika bilan kurashganlar. Turklar yollanma armiyadan ham keng foydalanganlar. Sipohiylarga hizmatlari uchun merosiy er berilgan. Turk qo’shinining jangovarligini asosiy sabablaridan biri bu uzluksiz ta`minotdir. Bu holat ko’rilayotgan davr armiyasi uchun muammo hisoblangan. Jangda avvalo otliq qo’shin kirib chekingan. YAnicharlar himoya uslubida jang qilib, dushman hujumini to’xtatib, xoldan toydirgan. Ko’rilgan davr va xalqlarning harbiy ishi taktikasi va strategiyasida garchi o’xshash xususiyatlar ko’p bo’lsada, ularning taraqqiyot darajasi va uslublarida o’ziga xos xususiyatlar ham mavjud bo’lgan.

Ma`ruza №4.

Mavzu. YAngi tarix davri harbiy san`ati.

Reja.

1. Frantsuz armiyasi va uning tarkibiy uzilishi.
2. Ingliz armiyasida harbiy tayyorgarlik.
3. Prussiya armiyasida harbiy safarbarlik.
4. Umumiy harbiy majburiyat.

Asosiy darslik va qo'llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 1999.

2.Karimov I. A. YUksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.

3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.

4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.

5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.

6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.
3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996
4. Nuriddinov Z. R. G'arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Cemyonov V. F. O'rta asrlar tarixi. M. 1961.
6. Abdunabiev A.G. Vklad v mirovuyu tsivilizatsiyu. T., 1998.
7. Abdunabiev A., Saidova M. Sto imen v vitke istorii. T., 2000.
8. Aripov M.K. Sotsial'naya utopiya kak techenie obhestvenno-filosofskoy mo`sli v Sredney Azii. T., 1989.
9. Bulgakov P.G. Jizn' i trudo` Beruni. T.YU, 1972.
10. Velikie ucheno`e Sredney Azii i Kazaxstana. Almato`. 1995.

Ko'rilayotgan davrda Frantsuz armiyasini asosini engil piyoda qo'shin tashkil etadi. Boshqa Evropa armiyalaridan farqli ravishda frantsuz askarlarining bo'yi u qadar baland bo'lmagan.1836 yil 80000 kishilik qo'shinning 743 kishining bo'yi 174 sm bo'lsa, qolganlariniki 150 sm bo'lgan. Past bo'yli bo'lishiga qaramasdan bu armiya jangovor ruhi va harakatchanligi bilan ajralib turadi. General Nepirning takidlashicha eng og'ir harakatlanuvchi qo'shin

Britaniya qo’shinidir. Frantsuz askari quroli va shaxsiy yukidan tashqarii o’zi bilan palatka, oziq-ovqat o’tin olib yurgan.

Engil piyoda qo’shin jiddiy tayyorgarlikdan o’tgan 20 batal`ondan iborat bo’lgan. Harbiy tayyorgarlikdan tashqari, ular bilan saf mashg’ulotlari ham o’tkazilgan. Frantsuz armiyasi 1 daqiqada 160-180 qadam tashlab yura olgan. Frantsuz armiyasi o’zining tezkor va dadil hujumi bilan ajralib turgan. Biroq, qisqa muvaffaqiyatsizlik ham ularning jangovor ruhiyatiga salbiy ta`sir ko’rsatgan.

Napaleon Bonapart davrida piyoda qo’shin takomillashib, qattiy tartibga keltirilgan. Qo’shin safiga harbiy safarbarlikka 20 yoshdan o’tgan yigitlar chaqirilgan. Har yili qo’shin safiga 140000 askar safarbar qilingan. Tinchlik vaqtida 60-80 ming askar saqlangan. Xizmat 4-5 yil davom etgan. Uzoq vaqt xizmat qilish, o’z navbatida oliy tabaqa vakillari va boylarning harbiy xizmatdan ozod bo’lish uchun yorliq sotib olish imkoniyatini keltirib chiqargan. Harbiy xizmat safiga odatda jamiyatning quyi tabaqa vakillaridan va turla qonun-qoidalarni buzgan, bezorilardan chaqirilgan. Bu holat birinchidan ularga jazo vazifasini o’tagan bo’lsa, ikkinchidan armiya safini to’ldirish uchun imkoniyat keltirib chiqargan. Lekin, bunday qo’shinni tartibga keltirish juda og’ir bo’lgan. Sababi, ularning ijtimoiy kelib chiqishi nuqtai nazaridan o’g’irlak va talonchilikga moillik kuchli bo’lgan. Frantsuz armiyasini qurollanish darajasi va kiyim-kechagi evropada eng yuqori o’rinda bo’lgan.

Qo’shinning kiyimi ko’k rangli kastyum, qizil shim, osti qalin relefli oyoq kiyimi va uzun sariq rangli plashdan iborat bo’lgan. Asosiy qurol miltiqdan iborat bo’lgan. Otliq qo’shin asosan saralangan yigitlardan tashkil topgan. Ularning otlari asosan saralangan holda ta`min etilgan. Frantsuz armiyasining artereliyasi Lui Napaleonning ixtirosi hisoblangan 12 funtlik to’p bilan qurollangan. Bu to’plar o’qlanishi, 1 joydan 2 chi joyga olib o’tishning osonligi bilan qulay hisoblangan. Jang boshlanishidan avval dastlab artelleriya o’t ochgan. So’ngra bir tekis holda otliq qo’shin hujumga o’tgan. Piyoda, otliq, artelleriya bo’linmalaridan tashqarii frantsuz armiyasida maxssus bo’linmalar muxandislik, shtab, sanitar mavjud bo’lgan. Frantsuz harbiy maktablarida zobitlar tayyorlash yahshi yo’lga qo’yilgan. Maktablarda zobitlardan umumiy bilimlarga ega bo’lish talab etilmagan. Frantsuz armiyasida yoshi kata unter-ofitser, kapitanlar bo’lishiga qaramay, yosh generallar ham talaygina. Bir so’z bilan aytganda ko’rilayotgan davrda frantsuz armiyasi Evropaning eng kuchli armiyalaridan biri edi.

Angliya qo'shini.

Ingliz armiyasi frantsuz armiyasidan keskin farq qiladi. Bu qo'shinning deyarli o'xshash xususiyatlarini topish qiyin. Ingliz qo'shnining zaif tomoni Frantsuzlarda kuchli, kuchli tomoni frantsuzlarda zaif. Ingliz armiyasining tarkibi quyidagicha: piyoda qo'shni 3 ta gvardiya polki, 85 ta polk, 13 ta engil piyoda polk va ikkita o'qchi polkdan iborat. Qo'shinning umumiy soni 120000 kishidan iborat. Angliya parlamentida qabul qilingan aktga ko'ra qo'shin soni 80000 oshmasligi kerak. Aslida qo'shin soni 60000 dan ortmaydi. Muntazam qo'shindan tashqari militsiya bo'limi ham mavjud bo'lib, u zahira vazifasini bajargan. Biroq, bu bo'linmani harbiy harakatlarga jalb qilinmagan. Ular garnizona, qal`a va shaharlar himoyasiga jalb qilingan.

Ingliz armiyasi qa`tiy tartib-intizomga bo'ysingan. Tartib buzgan askarga tan jazosi qo'llangan, ya`ni savalangan. Bu holat nafaqat ja`zo balki, bir umirga la`nat tamg'asiga aylangan.

1815 yilga qadar ingliz armiyasida deyarli hech qanday isloxat o'tkazilmagan. Ingliz armiyasining kiyimi piyodalarda qizil mundir, oq shim kiygan. Otliq qo'shin kiyimi piyodalarnikidan sifatli bo'lgan. Lekin, shimini torligi harakatni qiyinlashtirgan.

Inglizlarda qizil rangli kiyimni kirchimolligi uchun Daniya va Ganoverliklar ham o'zlashtirganlar. Biroq, SHlezvig jangidan so'ng darxol undan voz kechishgan. Sababi, qizil kiyim va undan o'tkazilgan oq rangli qayish, raqib uchun nishon vazifasini bajargan.

Piyoda qo'shin Prichard tomonidan takomillashtirilgan Min`e miltiqlari bilan qurollangan. Bu miltiq boshqalardan tez o'qlanishi bilan farq qilgan. Bu holat jang vaqtida qo'shin ustunligini ta`minlagan. Otliq qo'shin otlarini gavdaligi va suvoriylarini og'irligi xisobiga o'ta tez harakat qila olmagan.

Ingliz armiyasining arteleriyasiga askarlar gavdali, baquvvat askarlar saralab olingan. CHunki, arteleriya ishi anchagina jismoniy mehnat talab qilgan. Ingliz arteleriyasining to'plari va snaryadlari hamda porxi eng yuqori sifatli hisoblangan. Lekin, to'pchilar nishonga tekkizish masalasida eng oxirgi o'rinlardan biri sanaladi.

Harbiy harakatlar chog'ida ingliz ofitser va soldatlari o'zining sovuqqonligi bilan ajralib turadi.

Umuman olganda harbiy maktablarda ofitserlar tayyorlash u qadar yuqori bo'lmagan. Kapitan unvoniga ega bo'lish uchun imtihonda Evkilidni 3 tomli kitobini bilish shart bo'lgan. Ofitserlar bilimining u qadar yuqori bo'lmaganligi eng asosiy sabablardan biri - oliy o'quv yurtlariga asosan asilzoda va zadagonlarning farzandlari olinganligidadir. SHu bois ularning taktik va strategik bilimlari u qadar yuqori bo'lmagan. Ingliz armiyasining ofitserlari bizning asosiy vazifamiz jang vaqtida askarlarni ruhlantirib, dadil jangga olib kirish, taktika bizning ishimiz emas deb xisoblashgan. Ingliz armiyasining eng zaif tomonlardan yana biri ularning o'z

askarlarining ta`minoti va ehtiyojlari bilan qiziqmaganligidadir. Ingliz ofitserlarining eng sevimli mashg'uloti bu ov hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida ularni tezkorlik bilan turli jangovor strategiyani amalga oshirish imkoniyatini bergan.

SHtab har bir general hohshiga ko'ra tashkil etilgan. Ingliz armiyasining ma`muriyati intendentlik hizmati, sanitar bo'linmalari, transport boshqarmasi ko'rinayotgan davrda evropadagi eng qoloqlardan biri bo'lgan. Lekin, shu bilan bir qatorda shuni ta`kidlab o'tish lozimki, ingliz armiyasi o'zining chidamliligi, intizomi bilan boshqalardan ustun turgan.

Prussiya armiyasi.

Prussiya armiyasi o'zining tashkiliy va tarkibiy tuzilishiga ko'ra boshqalardan keskin farq qiladi. Ko'plab davlatlarda tinchlik vaqtida armiyasini tashkil qilish, harbiy tayyorgarlik va kadrlar tayyorlash ustida ish olib borilmasa, Prussiyada buning aksini ko'rishimiz mumkin. Tinchlik vaqtida armiya safiga chaqirish, o'ziga xos maktab vazifasini o'tagan.

Prussiya armiyasi ikki asosiy qismdan iborat: muntazam qo'shin va landverdan iborat bo'lgan. Landver armiya safidan ozod qilinib, zahiraga o'tkazilgan askarlardan iborat bo'lgan.

Muntazam armiya safida harbiy hizmat 5 yil davom etadi. Uning yosh belgisi 20-25 yoshgacha belgilangan. Biroq, tinchlik vaqtida uch yil hizmat etarli hisoblangan va askar zahiraga jo'natilgan. Harbiy holat yuzaga kelganda o'zlarining hizmat joylariga etib borishgan. Ikki yil zahirada turgach, askar umumiy zahiraga o'tkazilgan va unda 32 yoshgacha turgan. SHu yoshgacha bo'lgan davriy chegara oralig'ida askar ikki yilda bir marotaba harbiy ko'rik va mashg'ulotda ishtirok etishi shart bo'lgan. Bunday mashg'ulotlarda 50000 mingdan oltmish minggacha askar ishtirok etib, muntazam qo'shin bilan birgalikda harakat qilgan. Bunday harakat harbiy mashg'ulotlar jang vaqtida muntazam qo'shin va zahiradagi yordamchi bo'linmalarning birgalikdagi harakatini osonlashtirish bilan birgalikda zahira bo'linmalarining harbiy yangiliklardan bohabar bo'lishiga yordam bergan. 32-39 yoshdagilar ikkinchi darajali zahiraga o'tkazilgan. Ular urush holati bo'lmasa, armiya safiga chaqirilmagan. Urush vaqtida ham ular asosan qal`a va gornizonlarni qo'riqlash uchun safarbar qilinganlar. 40 yoshdan keyin askar butunlay harbiy hizmatdan ozod qilingan. Prussiyaning barcha erkak axolisi yoshi, jismoniy holatidan qa`tiy nazar landshturm vaqtida ommaviy safarbar qilingan. SHunday qilib 20 yoshdan 40 yoshgacha bo'lgan Prussiyaning erkaklari harbiy hizmatga majbur bo'lganlar. Agar Prussiyaning axolisi 17 million deb olsak, harbiy safarbarlik vaqtida 1,5 million askar to'play olgan. Tinchlik vaqtida Prussiya qo'shining umumiy soni 130000 bo'lsa, harbiy harakat chog'ida 300000 askar to'play olishi mumkin bo'lgan. Prussiyada revolyutsiya arafasida harbiy hizmatni ikki yilga qisqartirishgan. Revolyutsiyadan so'ng bu xolat askarlarning harbiy tayyorgarligiga salbiy ta`sir ko'rsatganligini inobatga olib, uch yillik hizmat qayta tiklangan.

Prussiya armiyasida yuqorida ko’rsatib o’tilgan miqdordagi ya`ni 130000 armiya uchun, oziq-ovqat va qurol yarog’ tayyor qilib qo’yilgan. Safarbarlik vaqtida faqatgina ot topish kerak bo’lgan xalos. Prussiya xo’jaligi qishloq xo’jaligiga asoslangan bo’lganligi bois, ot topish muammo bo’lmagan. Sababi, otlar ham huddi harbiy hizmat yoshida bo’lgan erkaklar singari safarbar qilingan.

Pruss harbiy maktablari mutaxassis tayyorlash bo’yicha ilg’orlardan biri bo’lgan. Bu harbiy maktablarda ofitserlar harbiy taktik va strotegiyani jiddiy o’rganishgan. Bundan tashqarii bu maktablarda to’pchilarni alohida tayyorlaganlar. Muhandislik korpusi Evropada eng ilg’or va zamonaviy hisoblangan. Prussiya armiyasi askarlarining kiyimi boshqa davlat askarlarinikiga nisbatan qulay bo’lgan. Prussiya armiyasi jangning dastlabki vaqtida imkoniyatni boy berishi mumkin bo’lgan. Lekin Landverni jalb qilish hisobiga kuchli qo’shinga aylanishi mumkin bo’lgan.

Ko’rilgan davr ingliz armiyasi o’zining jang vaqtidagi sovuqqonligi xisobiga, frantsuz qo’shini hujumdagi faolligi va tezkorligi hisobiga, pruss qo’shini harbiy ishga tez ko’nikishi orqali ustunlikka erishgan.

Harbiy san`at tarixi fanidan oraliq va yakuniy nazorat savollari.

Variant №1

1. Harbiy demokratiya.
2. Arablarda harbiy ish va uning takomillashuvi.

Variant №2

1. Dastlabki qurolli to’qnashuvlar.
2. Fraklarning harbiy san`ati.

Variant №3

1. Dastlabki himoya inshotlari va ularning paydo bo’lishini zaruriyati.
2. Harbiy harakatlar chog’ida askarlarning ta`minoti.

Variant №4

1. Urushlar va harbiy san`atning vujudga kelishi.
2. Milliy ozodlik xarakati yo’lboshchilari.

Variant №5

1. Harbiy qurolli kuchlarni va harbiy tashkilotlarni vujudga kelishi.
2. Turkiy xalqlarning harbiy san`ati.

Variant №6

1. Qadimgi xalqlarning harbiy strategiyasi va taktikasi.
2. Amir Temur va uning harbiy san`ati.

Variant №7

1. Feodal jamiyati harbiy tashkilotlarini xususiyatlari.
2. Qadimgi YUnoniston va Rimda harbiy safarbarlik.

Variant №8

1. Davlatlarning siyosiy tizimidagi o’zgarishlarning qurolli kuchlarga ta`siri.
2. Slavyan xalqlarining harbiy mahorati.

Variant №9

1. Feodalizm davrida harbiy san`at va uning rivojlanishi.
2. Ingliz armiyasida harbiy tayyorgarlik.

Variant №10

1. Harbiy qurolli kuchlarni va harbiy tashkilotlarni vujudga kelishi.
2. Qo’shin ta`minoti.

Variant №11

1. Mo’g’illarning harbiy sohasini o’ziga hos xususiyatlari.
2. Arablarda qo’shin tuzilishi.

Variant №12

1. Frantsuz armiyasi va uning tarkibiy uzilishi.
2. Prussiya armiyasida harbiy safarbarlik.

Variant №13

1. Umumiy harbiy majburiyat.
2. Qadimgi Misr xududida davlatchilikni tashkil topishida harbiy san`atning o’rni.

Variant №14

1. Qadimgi Misr himoya inshoatlari va uning o’ziga xos xususiyatlari.
2. Ikki daryo oralig’i davlatlarida harbiy soha taraqqiyoti.

Variant №15

1. Qadimgi Misr va Mesopotamiyada harbiy unvon va lavozimlar.
2. Qadimgi YUnoniston xududidagi shaxar davlatlarda harbiy ish.

Variant №16

1. Qadimgi YUnoniston qo’shini va uning tashkiliy tuzilishi.
2. Qadimgi Rim va undagi harbiy unvon va mansablar.

Variant №17

1. Turk sultonligida qo’shin ta`minoti.
2. Mo’g’illarda harbiy soxasining o’ziga xos xususiyatlari.

Variant №18

1. Amir Temur davrida qo’shin tuzilishi.
2. Slavyan xalqlarining geografik joylashuvi.

Variant №19

1. Slavyan xalqlarida harbiy ish.
2. Evropada milliy ozodlik xarakatlari boshlanishi.

Variant №20

1. Milliy ozodlik xarakati yo’lboshchilari.
2. Dexqonlar urushi davrida qurollar va ularning takomillashuvi.

Variant №21

1. Milliy ozodlik va dehqonlar urushining harbiy soxaga ta`siri.
2. XVIII-XIX asrlarda harbiy sanoatning taraqqiy etishi.

Variant №22

1. XVIII-XIX asrlarda muntazam qo’shinning shakllanishi va taraqiyot bosqichlari.
2. Harbiy sohadagi isloxatlarning taktika va strategiyaga ta`siri.

Variant №23

1. Harbiy xarakatlar va ularning taraqiyotga ta`siri.
2. Osiyo halqlarining mustaqillik uchun kurashlari tarixidan.

Variant №24

1. Mustaqillik uchun harbiy xarakatlar chog’ida Osiyo xalqlarining armiyasining qurollanishi darajasi.
2. Amerika xalqlarining mustaqillik uchun kurashi.

Variant №25

1. Birinchi jahon urushi davrida harbiy soha.
2. Markaziy Osiyo xalqlarining milliy ozodlik kurashlari.

Variant №26

1. Birinchi jahon urushi davriga kelib harbiy sanoatning taraqqiy etishi.
2. CHor Rossiyasi bosqini davriga O’rta Osiyo xonliklarining harbiy holati.

Variant №27

1. Birinchi jahon urishida ishtirok etgan davlatlarning harbiy taktika va strategiyasi.
2. YAngi tarix davri harbiy san`ati.

Variant №28

1. Ikkinchi jahon urushi va uning harbiy sanoatga ta`siri.
2. Xozirgi kun fan va texnikasi va uning harbiy ishga ta`siri.

Variant №29

1. Ikkinchi jaxon urushida o’zbek xalqining ishtiroki
2. Terorizm va unga qarshi kurash.

Variant №30

1. O’rta Osiyo xonliklarida harbiy unvon va mansablar
2. Xozirgi kundagi qurol savdosi va uning salbiy oqibatlari

O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O’RTA MAXSUS TA`LIM VAZIRLIGI

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

TARIX FAKUL’TETI

JAXON TARIXI KAFEDRASI

HARBIY SAN`AT TARIX FANIDAN

SEMINAR ISHLANMA

Namangan 2010

1. Mavzu: Misr va Mesopotamiya harbiy san`ati.

Reja:

1. Qadimgi Misr xududida davlatchilikni tashkil topishida harbiy san`atning o'rni.
2. Qadimgi Misr himoya inshoatlari va uning o'ziga xos xususiyatlari.
3. Ikki daryo oralig'i davlatlarida harbiy soha taraqqiyoti.
4. Qadimgi Misr va Mesopotamiyada harbiy unvon va lavozimlar.

Asosiy darslik va qo'llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 1999.

2.Karimov I. A. YUksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.

3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.

4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.

5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.

6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.
3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996
4. Nuriddinov Z. R. G'arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Semyonov V. F. O'rta asrlar tarixi. M. 1961.

Qadimgi Misr va Misopotamiya xududlarida davlatlarning paydo bulishi va harbiy ishning takomillashishi. Davlatchilikni taraqqiy etishida harbiy sohani o'rni. O'zaro urushlar.

Harbiy sohadagi islohatlar. Qurol-yaroqni takomillashuvi. Himoya vositalarini yaxshilanishi. Himoya inshoatlarini barpo etilishi. Qo'shin. Qo'shin turi. Ho'jalik shakli va uni harbiy ishga ta`siri. Harbiylarning tabaqalashuvi. Harbiy lavozimlarning joriy etilishi. Harbiylarning kundalik turmush darajasi. Harbiylarning maoshi. Urushlar va uning salbiy okibatlri. Gigsoslarning Misrga bostirib kirishi va uning Misr qurolli kuchlariga o'tkazgan ta`siri.

2.Mavzu: Qadimgi Yunoniston va Rimning harbiy san`ati.

Reja:

1. Qadimgi Yunoniston xududidagi shaxar davlatlarda harbiy ish.
2. Qadimgi Yunoniston qo'shini va uning tashkiliy tuzilishi.
3. Qadimgi Rim va undagi harbiy unvon va mansablar.
4. Qadimgi Yunoniston va Rimda harbiy safarbarlik.

Asosiy darslik va qo'llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 1999.
2.Karimov I. A. Yuksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.
3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.
4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.
5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.
6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.
3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996
4. Nuriddinov Z. R. G'arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Semyonov V. F. O'rta asrlar tarixi. M. 1961.
9. Nersiyants V. S. Politicheskie ucheniya Drevney Gretsii. M., 1979.
10. Kumanetskiy K. Istoriya kul'turo` Drevney Gretsii i Rima. M., 1990.
11. Antichnaya kul'tura. Slovar'-spravochnik. M, 1995.

Qadimgi Yunoniston davlatchiligi. Harbiy kuchlar. Armiya safiga safarbarlik. Qo'shin va uning tashkiliy tuzilishi. Qadimgi YUnonistonda flotning tashkil etilishi. Harbiylar taminoti. Qadimgi Rimda armiya. Qo'shinning tarkibiy tuzilishi. SHaxar davlatlar ittifoqi. Flot. O'zaro urushlar. Harbiy xarakatlar chog'idagi ta`minot. Harbiy xarakatlar vaqtida o'tkazilgan marosim va an`analar. Taktika va strategiyaning o'ziga xos xususiyatlari.

3. Mavzu: Turk va mo'g'il xalqlarning harbiy san`ati.

Reja:

1. Turkiy xalqlarning harbiy san`ati.
2. Qo'shin ta`minoti.
3. Mo'g'illarda harbiy soxasining o'ziga xos xususiyatlari.
4. Qo'shin tuzilishi.

Asosiy darslik va qo'llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 1999.
2.Karimov I. A. Yuksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.
3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.
4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.
5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.
6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.
3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996
4. Nuriddinov Z. R. G'arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Semyonov V. F. O'rta asrlar tarixi. M. 1961.
6. Abdunabiev A.G. Vklad v mirovuyu tsivilizatsiyu. T., 1998.
7. Abdunabiev A., Saidova M. Sto imen v vitke istorii. T., 2000.
8. Aripov M.K. Sotsial'naya utopiya kak techenie obhestvenno-filosofskoy mo`sli v Sredney Azii. T., 1989.
9. Bulgakov P.G. Jizn' i trudo` Beruni. T.YU, 1972.
10. Velikie ucheno`e Sredney Azii i Kazaxstana. Almato`. 1995.

CHingizxon boshchiligidagi mug'il qo'shinini 1194 yildan 1206 yilgacha bo'lgan vaqt oralig'ida YApon dengizidan Sariq dengizgacha bo'lgan xududlarni qo'lga kiritishi. O'rta Osiyoga yurish. 1227 yilda CHingizxon va uning o'g'li Jo'jining vafot etishi. 1235 yilda O'qtoy quriltoy chaqirib Koreya, Xitoy, Hindiston va Evropani bosib olish uchun harbiy safarbarlik e`lon qilishi. Mo'g'il armiyasida askarlar taminoti. Maxsus qism askarlari. Mo'g'illar armiyasida piyodalar bo'linmasi. Amir Temurning maxsus tog'larda foydalaniladigan piyoda qo'shin tashkil etishi. Amir Temurning zaxira kuchlariga jiddiy e`tibor berishi. Amir Temurning harbiy taktikasi. Qo'shin tarkibidagi maxsus razvetka guruxlari.

1329 yilda Turk Sultoni Usmonni Vizantiyaga qarshi kurashib, Kichik Osiyoni qo'lga kiritishi. Turklar qo'shinida otliqlar bo'linmasi. 1330 yilda Usmoniy turklarning muntazam piyoda qo'shin tashkil qilishi. YAnicharlar. Otliq qo'shin "sipoxiy"lar. Turklarda yolanma armiya. Turk qo'shinining ta`minoti. Harbiy ish taktikasi va strategiyasida taraqqiyot darajasi va uslublarida o'ziga xos xususiyatlar.

4. Mavzu: Slavyan xalqlarining harbiy san`ati.

Reja:

1. Slavyan xalqlarining geografik joylashuvi.
2. Slavyan xalqlarida harbiy ish.
3. Slavyan xalqlarining harbiy mahorati.

Asosiy darslik va qo'llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 1999.
2.Karimov I. A. YUksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.
3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.
4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.
5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.
6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.
3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996

4. Nuriddinov Z. R. G'arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Semyonov V. F. O'rta asrlar tarixi. M. 1961.
6. Abdunabiev A.G. Vklad v mirovuyu tsivilizatsiyu. T., 1998.
7. Abdunabiev A., Saidova M. Sto imen v vitke istorii. T., 2000.
8. Aripov M.K. Sotsial'naya utopiya kak techenie obhestvenno-filosofskoy mo`sli v Sredney Azii. T., 1989.
9. Bulgakov P.G. Jizn' i trudo` Beruni. T.YU, 1972.
10. Velikie ucheno`e Sredney Azii i Kazaxstana. Almato`. 1995.

Slavyan xalqlari. Bu xalqlarning geografik joylashuvi. Harbiy safarbarlik e`lon qilish. Slavyan xalqlari armiyasida askarlar taminoti. Maxsus qism askarlari. Slavyan xalqlari armiyasida piyodalar bo'linmasi. Slavyan xalqlari harbiy taktikasi. Qo'shin tarkibidagi maxsus razvetka guruxlari. Slavyan xalqlari qo'shinida otliqlar bo'linmasi. Harbiy ish taktikasi va strategiyasida taraqqiyot darajasi va uslublarida o'ziga xos xususiyatlar. Harbiy tayyorgarlik. Qo'shin safiga askarlar to'plash. Jang qurollari. Himoya vositalari.

5.Mavzu: Evropadagi milliy ozodlik va dexqonlar urushlari davrida harbiy san`atning rivojlanishi.

Reja:

1. Evropada milliy ozodlik xarakatlari boshlanishi.
2. Milliy ozodlik xarakati yo'lboshchilari.
3. Dexqonlar urushi davrida qurollar va ularning takomillashuvi.
4. Milliy ozodlik va dehqonlar urushining harbiy soxaga ta`siri.

Asosiy darslik va qo'llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 1999.
2.Karimov I. A. YUksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.
3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.
4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.
5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.
6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.
3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996
4. Nuriddinov Z. R. G'arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Semyonov V. F. O'rta asrlar tarixi. M. 1961.
6. Abdunabiev A.G. Vklad v mirovuyu tsivilizatsiyu. T., 1998.
7. Abdunabiev A., Saidova M. Sto imen v vitke istorii. T., 2000.
8. Aripov M.K. Sotsial'naya utopiya kak techenie obhestvenno-filosofskoy mo`sli v Sredney Azii. T., 1989.
9. Bulgakov P.G. Jizn' i trudo` Beruni. T.YU, 1972.
10. Velikie ucheno`e Sredney Azii i Kazaxstana. Almato`. 1995.

Evropa xalqlari. Bu xalqlarning geografik joylashuvi. Harbiy safarbarlik e`lon qilish. Milliy ozodlik va dexqonlar urushlari davrida harbiy san`atning rivojlanishi. Ko'rilayotgan davrda Evropa xalqlari armiyasida askarlar taminoti. Qo'zg'olon rahbarlari. YAn Jijka. YAn Gus'. Tomas Myuntser. Qo'zg'olonning natijalari. Qo'zg'olonnning bostirilishi. Maxsus qism askarlari. Evropa xalqlari armiyasida piyodalar bo'linmasi. Evropa xalqlari harbiy taktikasi. Qo'shin tarkibidagi maxsus razvetka guruxlari. Evropa xalqlari qo'shinida otliqlar bo'linmasi. Harbiy ish taktikasi va strategiyasida taraqqiyot darajasi va uslublarida o'ziga xos xususiyatlar. Harbiy tayyorgarlik. Qo'shin safiga askarlar to'plash. Jang qurollari. Himoya vositalari.

6. Mavzu: XVIII-XIX asrlarda harbiy bilimlarning rivojlanishi

Reja:

1. XVIII-XIX asrlarda harbiy sanoatning taraqqiy etishi.
2. XVIII-XIX asrlarda muntazam qo'shinning shakllanishi va taraqiyot bosqichlari.
3. Harbiy sohadagi isloxatlarning taktika va strategiyaga ta`siri.
4. Harbiy xarakatlar va ularning taraqiyotga ta`siri.

Asosiy darslik va qo'llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 1999.
2.Karimov I. A. YUksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.

3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.
4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.
5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.
6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.
3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996
4. Nuriddinov Z. R. G'arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Semyonov V. F. O'rta asrlar tarixi. M. 1961.
6. Abdunabiev A.G. Vklad v mirovuyu tsivilizatsiyu. T., 1998.
7. Abdunabiev A., Saidova M. Sto imen v vitke istorii. T., 2000.
8. Aripov M.K. Sotsial'naya utopiya kak techenie obhestvenno-filosofskoy mo`sli v Sredney Azii. T., 1989.
9. Bulgakov P.G. Jizn' i trudo` Beruni. T.YU, 1972.
10. Velikie ucheno`e Sredney Azii i Kazaxstana. Almato`. 1995.

XVIII-XIX asrlarda harbiy bilimlarning rivojlanishi. Harbiy sanoatning shakllanishi. Harbiy safarbarlik e`lon qilish. Qurol yarog'larning takomillashuvi. YAngi qurollarga bo'lgan ehtiyojni ortishining asosiy sabablari. Artileriyaning takomillashui va uning harbiy taktikani o'zgarishiga ko'rsatgan ta`siri. Askarlar taminoti. Maxsus qism askarlari. Piyodalar bo'linmasi. Qo'shin tarkibidagi maxsus razvetka guruxlarining shakllanishi va ularning ahamiyatini ortib borishi. Harbiy ofitserlar tayyorlaydigan oliy va o'rta maxsus bilim yurtlarini ochilish va ulardagi tayyorgarliklarning yutuq va kamchiliklari. Qo'shinida otliqlar bo'linmasi. Harbiy ish taktikasi va strategiyasida taraqqiyot darajasi va uslublarida o'ziga xos xususiyatlar. Harbiy tayyorgarlik. Qo'shin safiga askarlar to'plash. Jang qurollari. Himoya vositalari.

7. Mavzu: Osiyo va Amerika halqlarining mustaqillik uchun kurashlari davrida harbiy san`atni rivojlantirish.

Reja:

1. Osiyo halqlarining mustaqillik uchun kurashlari tarihidan.

2. Mustaqillik uchun harbiy xarakatlar chog'ida Osiyo xalqlarining armiyasining qurollanishi darajasi.
3. Amerika xalqlarining mustaqillik uchun kurashi.
4. Ozodlik xarakati yo'lboshchilari.

Asosiy darslik va qo'llanmalar:

1.Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. T. 1999.
2.Karimov I. A. YUksak ma`naviyat engilmas kuch. T. 2008.
3.Karimov I. A. Milliy armiyamiz - mustakilligimizning, tinch va osoyishta xayotimizning mustahkam kafolati. T. 2003.
4.Karimov I. A. Armiya-davlat tayanchi va tinchlik kafolati. T. 2005.
5.Razin. e. A. Istoriya voennogo iskustva. T:1-3. M. 1988.
6.Ivanin M. Ikki buyuk sarkarda. T. 1999.

Qushimcha adabiyotlar:

1. Avdiev A. Voennaya istoriya drevnogo Egipta M. 1948.
2. Abdulg'ozi. SHajarai turk. T. 1992.
3. Dadaboev X. Amir Temurning harbiy maxorati. T. 1996
4. Nuriddinov Z. R. G'arb mamlakatlarining eng yangi tarixi. T. 1975.
5. Semyonov V. F. O'rta asrlar tarixi. M. 1961.
6. Abdunabiev A.G. Vklad v mirovuyu tsivilizatsiyu. T., 1998.
7. Abdunabiev A., Saidova M. Sto imen v vitke istorii. T., 2000.
8. Aripov M.K. Sotsial'naya utopiya kak techenie obhestvenno-filosofskoy mo`sli v Sredney Azii. T., 1989.
9. Bulgakov P.G. Jizn' i trudo` Beruni. T.YU, 1972.
10. Velikie ucheno`e Sredney Azii i Kazaxstana. Almato`. 1995.

Osiyo va Amerika halqlarining mustaqillik uchun kurashlari davrida harbiy san`atni rivojlantirish. Osiyo va Amerika xalqlari. Bu xalqlarning geografik joylashuvi. Harbiy safarbarlik e`lon qilish. Osiyo va Amerika xalqlari armiyasida askarlar taminoti. Milliy ozodlik xarakatini boshlanishi va uning sabablari. Milliy ozodlik xarakati yo'lboshchilari. Simon Bolivar. Migel' Idalgo. Mustaqillikka erishgan davlatlarda harbiy ishning yo'lga qo'yilishi. Ularning qurol aslaha bilan ta`minlanishi va unda Evropa davlatlarining ishtiroki.